

Enačenje termina migrant s selitvami zaradi ekonomskih razlogov je še posebno problematično, ker namiguje, da obstaja jasna meja med prostovoljnimi in prisilnimi selitvami. V realnosti je meja med tistimi migranti, ki se za selitev odločijo prostovoljno, ter migranti, ki so v selitev prisiljeni, nejasna in pogosto zabrisana (van der Klaauw, 2010). Mlekuž (2011: 56) opozarja, da se le malo ljudi seli povsem prostovoljno oziroma da selitev navadno ni edina možnost, ki jo imajo na voljo prisilni migranti. Za ljudi, ki živijo v težkih družbenogospodarskih razmerah je selitev pogosto edina možnost za izboljšanje osebnega položaja (Van Hear, Brubaker, Bessa, 2009). Na drugi strani imajo prisilni migranti pogosto več motivov za selitev. Iskanje zatočišča pred nasiljem in preganjanjem je sicer najpomembnejši, ne pa tudi edini (Van Hear, 2012). Nasploh je za sodobne selitvene tokove značilna »mešana« narava. Na odločitve za selitev navadno vpliva več med seboj povezanih dejavnikov. Poleg ekonomskih in političnih dejavnikov obstajajo še številni drugi vzroki, zaradi katerih se ljudje prostovoljno ali neprostovoljno odločajo za selitve. Združevanje družin, študij, boljši delovni pogoji, življenje v drugačnem okolju so le nekateri izmed njih.

Delitev na migrante in begunce je problematična tudi zato, ker se v javnosti pojem begunec navadno povezuje z obstojem oboroženega konflikta. Čeprav večina beguncev prihaja iz držav, kjer divjajo oboroženi spopadi, pa le-ti niso pogoj za pridobitev statusa begunca.

Konvencija o statusu beguncev iz leta 1951 in njen Protokol iz leta 1967 begunca opredeljujeta, kot »osebo, ki se zaradi utemeljenega strahu pred preganjanjem, osnovanem na rasi, veri, narodni pripadnosti, pripadnosti določeni družbeni skupini ali določenem političnem prepričanju, nahaja izven države, katere državljan je, in ne more ali zaradi takšnega strahu noče uživati varstva te države« (International Organization for Migration, 2006).

Skladno s konvencijo mora posameznik za pridobitev statusa izpolnjevati štiri pogoje:

1. zapustiti mora lastno državo;
2. obstajati mora utemeljen sum, da bi ga v domovini preganjali;
3. posamezniku grozi preganjanje zaradi rase, vere, narodne pripadnosti, pripadnosti določeni družbeni skupini ali določenega političnega prepričanja;
4. domača država mu ne more oziroma ne želi nuditi zaščite.

Konvencija nalaga državam gostiteljicam tudi določene obveznosti glede nastanitve,

zdravstvene oskrbe, izobraževanja, pravne zaščite in svobode gibanja beguncev.

O tem, ali je posameznikov strah pred pregonom upravičen ali ne, odloča država gostiteljica. Posameznik, ki je prisiljen poiskati zatočišče v tujini, ni avtomatično upravičen do statusa begunca. Upravičenost mora dokazati v postopku, ki ga določa država gostiteljica. Le-ta o prošnji odloča individualno, na podlagi predloženih dokazov. Pri tem je pomembno, da so države pri tolmačenju konvencije popolnoma suverene. V praksi to pomeni, da lahko ne glede na predložene dokaze oziroma ne glede na upravičenost zahteve prošnjo kadar koli zavrnejo.

Za ekonomsko najrazvitejše države sta v zadnjih desetletjih značilna neprestano zaostrovanje pogojev za pridobitev statusa begunca ter podeljevanje različnih oblik začasne zaščite. Slednje posamezniku omogočajo, da legalno ostane v gostujoči državi, vendar pri tem ne uživa pravic oseb s priznanim statusom begunca. Ideja o začasni zaščiti temelji na domnevi, da je večina pregnancev v gostujoči državi le začasno, saj se bodo po končanem konfliktu vrnili v matično državo (Sardelić, 2017). Instrument začasne zaščite se je uveljavil v času vojn na območju bivše Jugoslavije (Koser in Black, 1999). Številne evropske države, med njimi tudi Slovenija, so pregnancem iz Hrvaške ter Bosne in Hercegovine priznale le začasno zaščito, ne pa status begunca. S tem so jim onemogočile dostop do trga dela, okrnjene pa so bile tudi njihove pravice na področju zdravstvene oskrbe in izobraževanja.

Na tem mestu velja nekaj besed nameniti še pojmu prosilec za azil oziroma azilant. V javnosti se včasih uporablja kot sinonim za begunca, še večkrat pa kot oznaka za »nepravega«, »goljufiga« begunca oziroma »nelegalnega« migranta. V strokovni literaturi pojem prosilec za azil označuje »osebo, ki želi vstopiti v državo kot begunec in čaka na odločitev o svoji vlogi za status begunca v skladu z ustreznimi mednarodnimi in nacionalnimi predpisi« (International Organization for Migration, 2006). Iz opredelitve je razvidno, da gre za začasen status, vezan na postopek pridobitve mednarodne zaščite. Medtem ko so vsi posamezniki s statusom begunca v preteklosti imeli status prosilca za azil, pa ni rečeno, da bodo vsi prosilci za azil v prihodnosti dobili status begunca.

Kdaj bomo uporabili določen termin in kako, je zelo odvisno od konteksta uporabe, pri čemer je pomembno, da se zavedamo njihove specifičnosti.

Iskanje zatočišča

Kje, kdaj in kako lahko posameznik zaprosi za mednarodno zaščito, je tudi eno od vprašanj, okoli katerega so se oblikovale številne napačne in zavajajoče predstave. Ena od njih je, da morajo prosilci za azil prošnjo za zaščito vložiti v prvi varni državi, v katero se zatečejo. Če tega ne storijo, se jih lahko obravnava kot ekonomske migrante.

Omenjena trditev ne drži, saj Konvencija o statusu beguncev ter drugi mednarodni akti s področja zaščite beguncev od posameznika ne zahtevajo, da za mednarodno zaščito posameznik zaprosi v prvi varni državi, v katero se zateče. Takšna ureditev je logična in smiselna, saj bi bile v nasprotnem primeru posamezne države močno preobremenjene. Dovolj je, če si predstavljamo, da bi morala Slovenija skupaj s preostalimi državami v sosesčini v času vojn na območju bivše Jugoslavije gostiti vse begunce in prosilce za azil.

Da najrazvitejše države gostijo glavnino svetovne populacije beguncev in prosilcev za azil, je naslednja neresnična predstava, razširjena v javnosti. Statistični podatki kažejo, da večina prisilnih migrantov nikoli ne zapusti svoje države (to so t. i. notranje razseljene osebe). Med tistimi, ki jo, pa jih večina poišče zatočišče v sosednjih državah. Po podatkih UNHCR-ja je največ beguncev lociranih v sosedstvu največjih kriznih žarišč (glej Preglednico 1), medtem ko najrazvitejše države gostijo le okoli 15 % vseh beguncev in prosilcev za azil na svetu (Rogelj, 2017a).

Izbor države gostiteljice je navadno rezultat spleta okoliščin, ne pa vnaprej pripravljenega načrta, osnovanega na željah in kalkulacijah posameznika. Na odločitev pogosto vplivajo dejavniki, na katere posameznik nima vpliva (Rogelj, 2017b). Begunci se morajo zato pri iskanju azila neprestano prilagajati širšemu političnemu, ekonomskemu in družbenemu kontekstu. Odločitev o končni destinaciji je pogosto sprejeta med samim potovanjem, na podlagi informacij in možnosti, ki so posamezniku v danem trenutku na voljo. Zaradi pomanjkanja ustreznih informacij so odločitve pogosto sprejete na podlagi mnenj, sugestij in govoric, dobljenih s strani sorodnikov, prijateljev, drugih migrantov in tihotapcev (Brekke in Aarset, 2009; Koser in Pinkerton, 2002; Robinson in Segrott, 2002). Kako hitro se lahko razmere spremenijo, nazorno kaže dogajanje v Sredozemlju in Evropski uniji v zadnjih nekaj letih (Rogelj, 2017b).

Navadno si begunci prvo zatočišče poiščejo v sosednjih državah. Številni med njimi se zaradi

slabih bivanjskih razmer, ogroženosti, številnih omejitev, želje po dostojnejšem življenju, predvsem pa iskanja boljših perspektiv kasneje odločijo zatočišče poiskati drugje. Tudi številni begunci iz Hrvaške in Bosne in Hercegovine, ki so prvo zatočišče našli v Sloveniji, so kasneje odšli v druge države. Iskanje boljših življenjskih pogojev je razumljivo, še posebno v primeru dolgotrajnega begunstva (številni ljudje so begunci vse življenje) (glej Videmšek, 2016).

Zelo pogosto se dogaja, da begunci pred prihodom na končno destinacijo prečijo številne tranzitne države, v katerih lahko živijo daljše časovno obdobje. Te t. i. prehodne selitve potekajo tudi znotraj Evropske unije. Razlike v sprejemnih in nastanitvenih razmerah, življenjskem standardu, razmerah na trgu dela ter dostopu do vladne pomoči žene prosilce za azil k selitvam znotraj EU (glej Preglednica 2) (Brekke in Brochmann, 2015; Lukić, 2016).

Begunci in nelegalni migranti

Veliko nejasnosti in napačnih predstav se je oblikovalo tudi okoli vprašanja varovanja

Foto: Slovenska vojska

Za ekonomsko najrazvitejše države sta v zadnjih desetletjih značilna neprestano zaostrovanje pogojev za pridobitev statusa begunca ter podeljevanje različnih oblik začasne zaščite.